

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Retorik på trettio sekunder

om en radiodebatt inför valet 2010

Joel Landberg

Specialarbete, 15 hp
SV1301, Svenska språket, fördjupningskurs
VT 2011
Handledare: Barbro Wallgren Hemlin
Examinator: Hans Landqvist

Sammandrag

I denna uppsats har jag analyserat samtida politiska tal, närmare bestämt fjorton anföranden à ungefär trettio sekunder, hämtade från en partiledardebatt i Sveriges Radio en dryg vecka före valet 2010.

Att studera ett material som detta ur retoriskt perspektiv är spännande då man kan fråga sig om de verkligen håller ett *tal* i traditionell mening. En del talar för det: när partiledarna ombes att hålla ett anförande på en halv minut får de tala ostört, och de har haft möjlighet att förbereda det de ska säga. Men andra saker talar mot: uttalandena är bara några meningar långa, och publiken finns inte inför talarnas ögon, utan sitter hemma vid radioapparaterna – eller lyssnar i efterhand på Internet eller i mp3-spelare.

Den modell med vilken själva talen analyseras har anor sedan antiken, men inom den moderna retoriken studeras hela den retoriska situationen, och två viktiga frågor har varit vilka retoriska problem talet syftar till att lösa – vad som är dess syfte – och vilken publik talaren egentligen verkar vända sig till.

Frågan om vilka de sju partiledarna riktar sig till bidrar särskilt till att göra denna undersökning relevant: det är en viktig fråga för demokratin vilka som är politikernas målgrupp. Men det finns många andra anledningar att studera deras uttalanden. Om de uttrycker sig ”retoriskt” bör vi kunna analysera deras tal retoriskt. Om det de säger implicerar något bör vi försöka hitta och formulera det underförstådda. Och om de försöker inge förtroende genom att bete sig på ett särskilt sätt bör vi fråga oss varför de väljer just det sättet.

Undersökningen visar att retorikanalys är ett relevant och fruktbart verktyg för att studera moderna politiska tal. De sju talarna uppvisar olika språkliga stilar och ”spelar olika roller”, och vänder sig – medvetet eller omedvetet – till olika auditorier.

Nyckelord: retorik, retorikanalys, politisk retorik

Innehåll

1. Inledning med retoriska frågor.....	1
1.1. Vad?.....	1
1.2. Hur?.....	1
1.3. Varför?.....	2
1.4. Frågor.....	2
1.5. Disposition.....	2
2. Material.....	3
2.1. Debatten.....	3
2.2. Transkriptionen.....	4
3. Teori och metod.....	5
3.1. Partes.....	5
3.2. Talen.....	6
3.3. Situationen.....	9
3.3.1. Problemen.....	9
3.3.2. Publiken.....	10
3.3.3. Omständigheterna.....	10
3.4. Auditorier.....	11
3.4.1. Det universella auditoriet.....	11
3.4.2. Doxa.....	12
3.4.3. Särskilda auditorier.....	13
3.4.4. Ideologi.....	14
3.5. Talaren.....	15
3.6. Forskningsutblick.....	16
4. Bakgrund.....	18
5. Analys.....	19
5.1. Utrikespolitik.....	19
5.1.1. Maud Olofsson.....	19
5.1.2. Lars Ohly.....	20
5.1.3. Jan Björklund.....	22
5.1.4. Peter Eriksson.....	23
5.1.5. Göran Hägglund.....	24
5.1.6. Mona Sahlin.....	25
5.1.7. Fredrik Reinfeldt.....	26

5.2. Slutanföranden.....	27
5.2.1. Jan Björklund.....	27
5.2.2. Mona Sahlin.....	29
5.2.3. Peter Eriksson.....	30
5.2.4. Fredrik Reinfeldt.....	31
5.2.5. Lars Ohly.....	32
5.2.6. Göran Hägglund.....	34
5.2.7. Maud Olofsson.....	35
6. Avslutning.....	37
Källor.....	39
Litteratur.....	39
Internet.....	40
Personlig kommunikation.....	41

1. Inledning med retoriska frågor

1.1. Vad?

En dryg vecka före 2010 års val hölls en partiledardebatt i Sveriges radios P1. Det material som analyserats inför denna uppsats är hämtat därifrån och utgörs av två uttalanden om trettio sekunder vardera från de sju partiledare som deltog.

Att studera ett material som detta ur retoriskt perspektiv är spännande då partiledarna på flera sätt *håller tal* i traditionell mening: när de ombes att hålla ett anförande på en halv minut får de tala ostört, och de har haft möjlighet att förbereda anförandet. Men i andra avseenden sysslar de med något helt annat: det korta formatet gör att man kan fråga sig om det ens är ett tal, och publiken finns inte inför talarnas ögon, utan sitter hemma vid radioapparaterna – eller lyssnar i efterhand på Internet eller i mp3-spelare.¹

1.2. Hur?

Det finns många perspektiv att studera en partiledardebatt ur. I denna undersökning kommer talens stil och innehåll att analyseras och sättas in i ett sammanhang, liksom de sätt talarna försöker framställa sig själva på. Stora delar av analysen vilar på antik grund. En viktig fråga är den om hur talare föreställer sig sina publik: våra sju partiledare ska tilltala och övertyga nya väljare samtidigt som de behåller gamla – den belgiske logikern och retorikern Chaïm Perelman kallar de olika delarna av publiken för *särskilda auditorier* (2004:41). Samtidigt måste en talare naturligtvis argumentera i enlighet med sunt förnuft och allmänt vedertagna värderingar, eller åtminstone det som ”alla” – det *universella auditoriet* – tycker är sunt eller sant (ibid).

¹ Och apropå nätet bör kanske påpekas att radio fortfarande är ett betydelsefullt medium i svensk politik, särskilt enligt politikerna själva (Strömbäck 2009:245f). Också Nord (2009) påpekar att det är för tidigt att dödförklara det som ibland kallas ”gammalmedia”.

1.3. Varför?

Frågan om vilka mottagare partiledarna riktar sig till bidrar särskilt till att göra denna undersökning relevant: det är en viktig fråga för demokratin vilka som är politikernas målgrupp. Och som nämnts ovan kan man fråga sig om det verkligen är *tal* som hålls, och om retorikanalys verkligen är ett bra sätt att studera en debatt i samtida massmedia. Men det finns många andra anledningar att studera politikernas uttalanden. Om de uttrycker sig "retoriskt" bör vi kunna analysera deras tal retoriskt. Om det de säger implicerar något bör vi försöka hitta och formulera det underförstådda. Om de försöker inge förtroende genom att bete sig på ett särskilt sätt bör vi fråga oss varför de väljer just det sättet.

1.4. Frågor

Det finns som synes många frågor att ställa utifrån materialet, och uppsatsens syfte är att försöka besvara några av dem:

- Hur relevant är egentligen den klassiska retoriken i en modern valrörelse?
- Använder partiledarna retoriska tekniker och vad får dessa i så fall för effekt?
- Säker teknikerna, den språkliga dräkten – formen – något också om innehållet?
- Och vem talar partiledarna egentligen till?

1.5. Disposition

I kapitel 2 presenteras materialet och något sägs om hur transkriptionen har gått till. I kapitel 3 redogörs för den retoriska analysmodell som har använts. Kapitel 4 ger en kort bakgrund och säger något om situationen och valrörelsen, och i kapitel 5 beskrivs och i viss mån diskuteras själva analysen av de fjorton uttalandena. Uppsatsen avslutas med kapitel 6, där diskussionen fortsätter och slutsatserna sammanfattas.

2. Material

2.1. Debatten

Den tionde september, en dryg vecka före valet 2010, hölls en partiledardebatt inom ramen för programmet Studio Ett i Sveriges Radios P1.² Partiledarna för de sju dåvarande riksdagspartierna var där: Fredrik Reinfeldt (M), Jan Björklund (FP), Maud Olofsson (C), Göran Hägglund (KD), Mona Sahlin (S), Peter Eriksson (MP)³ och Lars Ohly (V).

Programmet var två gånger 45 minuter långt, med avbrott för Dagens Eko vid kvart i fem. Större delen av debatten bestod av dueller där deltagarna möttes en mot en, men vid några tillfällen bad någon av de båda programledarna Monica Saarinen och Tomas Ramberg de sju att svara på samma fråga; ibland ville de ha ett ja eller nej, ibland ett uttalande på max trettio sekunder.

Materialet för denna undersökning utgörs av två sådana uttalanden. Det första är svaren på programledarnas fråga *Vilken är den viktigaste skillnaden i utrikespolitik mellan de två regeringsalternativen?* Det andra är det lika långa *slutanförandet* från var och en av de sju partiledarna. Debattörerna hade i förväg fått veta att de skulle hålla ett slutanförande på en halv minut, och ordningen lottades strax före sändning.⁴

En partiledardebatt kort före ett val är naturligtvis ett spännande material för en retorikanalytiker, men att analysera den i sin helhet vore ett alltför omfattande projekt för en uppsats som denna. De fjorton korta talen valdes då det var ett hanterbart material men samtidigt stort nog för att det bör gå att bilda sig en uppfattning om var och en av de sju talarna.

2 Sveriges Radio (2010).

3 Eriksson hade egentligen titeln *språkrör*, men här kallas de alla *partiledare*.

4 Pontus Mattsson, personlig kommunikation.

2.2. Transkriptionen

Partiledarnas uttalanden har transkriberats i enlighet med vanliga skriftspråkliga normer på så sätt att till exempel ”dem” och ”att” skrivits ut, och bara enstaka tveksamma ”oh” och liknande är med. En annan möjlighet hade varit att transkribera på det sätt man gör inom samtalsanalysen, där talet återges så exakt som möjligt.⁵ Man förlorar naturligtvis en del information på det sätt som valdes, men detta är en uppsats i retorik och inte till exempel fonetik (eller just samtalsanalys), så den valda typen av transkription har bedömts som tillräcklig för undersökningen syfte.

Liknande principer för transkribering används av till exempel Sigrell (2007) och Håkansson (1999).

De transkriberade meningarna är ofta långa och fulla av satsradningar, vilket beror på att flera av deltagarna talar så fort och flytande att punkt många gånger hade känts onaturligt. En punkt i transkriptionen ska alltså ses som en lite längre paus.

5 Se till exempel Norrby (1996:212ff).

3. Teori och metod

Undersökningen är tredelad: inte bara själva *talen*, utan också den så kallade *retoriska situationen*, samt *talarna* har på olika sätt studerats.

Analysen av själva talen – deras uppbyggnad, stil och argumentation – följer till stora delar den modell som presenteras av Maria Karlberg och Brigitte Mral i *Heder och påverkan* (1998).

Grunddragen för analysen av den retoriska situationen formuleras av Lloyd F. Bitzer, som i artikeln med just titeln *The rhetorical situation* (1968) delar upp den i *problem*, *publik* och *omständigheter*. Identifikationen av Bitzers *publik* kompletteras med hjälp av Chaïm Perelmans (2004) *auditorier* och Edwin Blacks (1970) *ideologi*.

Den tredje utgångspunkten, det sätt talarna framställer sig själva på, undersöks främst med begrepp hämtade från antropologen Anders Johansen (2002) och språkvetaren Catrin Norrby (1996).

Analysens tre delar presenteras här i kapitel 3. Närmare bestämt talen i avsnitt 3.2, situationen i 3.3, och den mest intressanta delen av denna – auditorierna – i 3.4. Därefter presenteras analysen av talarna i 3.5. innan kapitlet avslutas med en kort forskningsutblick i 3.6.

3.1. Partes

Modellen för analysen av själva talen är till stora delar etablerad sedan antiken. Något som hjälpt talskrivare i över två tusen år är talskrivandets (och -framförandets) fem delar – retorikens *partes* (se till exempel. Cassirer 1997:62ff): *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* och *pronuntiatio* eller *actio*. Med *inventio* menas ”insamlandet (och uppfinnandet!) av de sakförhållanden man vill åberopa” (Cassirer 1997:62ff). Den följs av *dispositio*, alltså ”vilka delar ett anförande ska bestå av”, och i vilken ordning de ska framföras (ibid). Nästa moment kallas *elocutio*, och innebär ”att försköna och utsmycka texten för att förstärka effekten av det sagda med stilistiska figurer” (ibid). *Elocutio* är dock ett vidare begrepp än så och täcker talets språkliga stil i allmänhet.

Tillsammans utgör dessa tre partes hela skrivprocessen. Att veta *vad* man ska säga, *när* det passar in i talet och *hur* det ska formuleras är en

mycket grundläggande indelning, och den finns i bakgrunden hela tiden under analysen. Viktigt är också att de olika delarna inte kan skiljas åt helt; detta gäller framför allt inventio och elocutio.⁶ Ett tal består inte av ett innehåll som är sig likt om man formulerar det på olika sätt, utan detta innehåll påverkas även av formen. Jag återkommer flera gånger till förhållandet mellan inventio och elocutio i uppsatsen.

Men det finns som sagt fem partes. Kvar att nämna är *memoria*, som är konsten att memorera sitt tal (Cassirer 1997:63)⁷ och den minst intressanta av de fem för denna undersökning, samt *pronuntiatio* och *actio*, det vill säga själva framförandet (ibid), som är svårt att göra vetenskap av – särskilt för den som inte ska framföra ett tal själv, utan studera någon annan som gör det. Något lär dock sägas om hur partiledarna låter när de framträder.

3.2. Talen

Så till själva analysen. Partessystemet är som nämnts fundamentalt, men för att kunna analysera talen behövs mer konkreta utgångspunkter. I denna undersökning är termerna och deras definitioner som nämnts ovan till stor del hämtade ur Maria Karlbergs och Brigitte Mrals *Heder och påverkan* (1998). Ett stort antal aspekter kommer att beaktas i analysen av de fjorton talen:

Genre. Redan Aristoteles delade in talen i tre huvudtyper:⁸ anklagande eller försvarande tal (*genus judiciale*), politiska tal (*genus deliberativum*) samt lov- eller klandertal (*genus demonstrativum*) (se t. ex. Karlberg & Mral 1998:22f, Rydstedt 1993:37). *Genus judiciale* sägs ibland döma det förflutna, *genus deliberativum* rådge om det kommande och *genus demonstrativum* hånar eller hyllar det närvarande (Vossius 1990:6ff). Det är viktigt att komma ihåg att ett tal i regel har drag av flera genrer (Karlberg & Mral 1998:23, Rydstedt 1993:38), vilket innebär att det inte nödvändigtvis är så enkelt att talen i denna undersökning, kontexten till trots, tillhör *genus deliberativum*.

Disposition är alltså en egen del i partessystemet. Karlberg och Mral ger i Ciceros efterföljd⁹ talet fem delar:¹⁰ *exordium*, *narratio*, *propositio*, *argumentatio* och *conclusio* (1998:28ff).

6 Se till exempel Cassirer (1997:17 och 80).

7 För mer om memoria, se till exempel *Ad Herennium* (2009:92–101)

8 För mer retorikhistoria, se till exempel Cassirer (1997).

9 Se not 8 ovan.

10 För en längre och lite annan uppdelning, se till exempel Rydstedt (1993:71ff).

Talets inledning kallas *exordium* och syftar till att göra publiken uppmärksam, välvillig och läraktig.¹¹

Exordium följs av *narratio*, berättelsen, där talaren ger en bakgrund och/eller sätter in publiken i ämnet. Det är talarens tillfälle att – utifrån det som hittats under *inventio* – beskriva världen på ett sätt som gör hans eller hennes idéer attraktiva för lyssnarna. En gemensam verklighetsbeskrivning är naturligtvis en förutsättning för ett övertygande tal.

Därefter presenteras talets *propositio*, dess tes eller huvudtanke.

Tesen ska stärkas av *argumentatio*, argument som också de är resultat av *inventio*. Argument som bemöter tänkt kritik kallas *refutatio*.

Avslutningen, som ofta innehåller en sammanfattning, kallas *conclusio*.

Undantag från denna så kallade standarddisposition är mycket vanliga. Det korta format talen i denna undersökning har gör denna post särskilt intressant: kan man över huvud taget tala om en disposition för ett uttalande som är fyra–fem meningar långt?

Tes. Talets *propositio*. I det här fallet den åsikt talaren vill förmedla och sprida. Det kan vara ”rösta på mig”, men också något mer nyanserat. Det kan finnas mer än en tes i ett tal.

Bevis. Det som ofta kallas ”bevis” i retoriken ger Karlberg och Mral den mer samtida benämningen ”[g]rundläggande medel för att övertyga” (1998:31ff). I den klassiska retoriken är de tre till antalet: *ethos*, som utgår från talaren och det förtroende han eller hon lyckas inge, *logos*, som väddar till åhörarnas förnuft, samt *pathos*, som spelar på deras känslor.

Bevistyperna återkommer i olika former i retoriklitteraturen. Till exempel har det sagts att *ethos* hör till talets inledning, *logos* till mitten med dess tes och argument, och *pathos* till den mer känslomässiga avslutningen (Vossius 1990:6, Rydstedt 1993:42).

En särskilt intressant – mer sentida – aspekt på *ethos* i denna undersökning är talarnas sätt att skapa *vi-känsla* (Karlberg & Mral 1998:33), och vilka de syftar på när de säger just *vi*. Den avgörande skillnaden går mellan *inkluderande* ”vi” (där lyssnaren ingår) och *exkluderande* ”vi” (där lyssnaren inte ingår), något som utvecklas av Lennart Hellspong och Per Ledin (1997:174). Notera dock att de inte använder orden ”inkluderande” och ”exkluderande”.

Frågan om partiledarnas *ethos* återkommer i analysen av talaren.

Argumentation. Argumentationen berörs mycket konkret av både *inventio*, *dispositio* och *elocutio*: det gäller för talaren att komma på

11 Eller som Quintilianus (2002:56) uttrycker det: *välvilligt stämnda, uppmärksamma och påverkbara*.

starka och övertygande argument, att framföra dem i rätt ordning och på ett lämpligt sätt. Enligt traditionell argumentationsanalys finns i grunden två sorters argument: *sak-* och *värdeargument*. ”Sakargument är sådana argument som har ett sannings- eller sannolikhetsvärde”, skriver Wallgren Hemlin (2001), ”medan värdeargument är sådana som uttrycker en värdering eller en rekommendation som inte kan sägas vara sannolik eller sann, utan endast är ett uttryck för en åsikt.” Sakargumenten bedöms utifrån hur *hållbara* (”Hur sant eller sannolikt är argumentet?”) och *relevanta* (”Hur starkt är sambandet mellan tes och argument?”) de är. Värdeargumenten bedöms utifrån hur *acceptabla* (”Hur starkt instämmer mottagaren?”) och relevanta de är (Wallgren Hemlin 2001).

Platser. Av stor betydelse är också de så kallade platser där talarna hittar sina argument och laddade ord. Med plats menas alltså inte själva argumentet, utan den företeelse – ett påstående eller en värdering – där man kan hitta argument (Cassirer 1997:36ff). Särskilt intressant i en undersökning som denna är att se vad partiledarna verkar tycka är *allmänna platser*, det vill säga ord eller begrepp som är gångbara nästan oavsett vad talet handlar om (se Rydstedt 1993:182ff). De mest klassiska allmänna platserna i den antika retoriken är det möjliga, det nyttiga, det hedervärda och det lagliga (Cassirer 1997:36), men de kan vara mer konkreta än så.

Stil eller *elocutio*. Med stil menas hela den språkliga formen. Den mest iögonfallande delen av stilen är *smyckningen*. Det finns en uppsjö av etablerade tekniker eller knep för att göra sitt tal vackrare och mer övertygande. De *troper* eller *figurer* som nämns kommer att förklaras efter hand, men för en överblick, se till exempel Rydstedt (1993:284–310), *Ad Herennium* (2005:118–163) eller Vossius (1990:22–35).

Stilnivå. Ordvalet – men också meningsbyggnaden – förmedlar olika stämningar eller ”graden av formalitet”: de ligger på olika stilnivåer (Cassirer 2003:92). Den antika retoriken räknade oftast med tre stilnivåer som brukar kallas ungefär hög stil, mellanstil och låg stil,¹² men modern textteori är mer nyanserad. Cassirer ger exempel utifrån termer som anger olika ords stilnivå i ordböcker: ”*starkt vardagligt, vardagligt, ålderdomligt, högtidligt, mindre brukligt*” (Cassirer 2003:92, hans kursivering). Många fler stilnivåer kan tänkas, och den stilnivå en talare lägger sig på är en viktig del i byggandet av hans eller hennes ethos. Man kan till exempel tänka sig både en vardaglig och en högtidlig talarstil i en undersökning som denna.

¹² Se till exempel *Ad Herennium* (2009:111ff) eller Cassirer (1997:58ff).

Stilvalör. En talare kan uttrycka en åsikt eller värdering genom att välja mellan till synes synonyma ord, som till exempel *marknadsekonomi-kapitalism* eller *halvfull-halvtom*. Ords positiva eller negativa laddningar kallar Peter Cassirer deras *stilvalör* (2003:75). Här blir elocutio inverkan på talets innehåll särskilt synlig.

Presuppositioner. Ett annat subtilt sätt att ta ställning är att använda *presuppositioner*, det vill säga yttranden som uppenbart *påstår* något, men samtidigt *förutsätter* något annat, något som inte sägs explicit (ibid:128). Till exempel presupponerar yttrandet *Har du slutat slå din fru?* att lyssnaren åtminstone tidigare slagit sin fru, vilket i sin tur presupponerar att han eller hon är gift, närmare bestämt gift med en kvinna.

Observera att alla de fjorton uttalandena inte kommer att belysas – alla är helt enkelt inte intressanta – ur alla ovan nämnda perspektiv.

3.3. Situationen

Så långt själva talen. Men tal hålls alltid i ett sammanhang, och hela den så kallade retoriska situationen ska undersökas. I artikeln *The rhetorical situation* (1968) identifierar Lloyd F. Bitzer tre delar som utgör en retorisk situation, nämligen *problemen*, *publiken* och *omständigheterna*¹³ (1968:220). Bitzers begreppsapparat är – som kommer att framgå – inte riktigt tillräcklig för denna undersökning, men i stort är hans tredelning mycket användbar.

3.3.1. Problemen

Med *problem* menar Bitzer inte bara de problem talaren kan tänkas möta – fördomar, invändningar – utan hela den uppgift talet ska lösa, eller den åsikt talaren ska försöka ändra eller sprida. Ett problem är retoriskt endast om det kan ”lösas” eller påverkas av människor, närmare bestämt andra människor än talaren själv. Bitzers egna exempel på problem som inte kan påverkas och därmed inte är retoriska är vintern, döden och vissa naturkatastrofer (1968:221).

¹³ På engelska *exigence*, *audience* och *constraints*. Översättningarna av begreppen är mina egna. Ordet ”problem” finns med en något snävare betydelse hos Karlberg & Mral (1998:25f). De danska termerna är *påtrængende problemer*, *publikum* och *retoriske vilkår*, se Kjeldsen (2006:65).

Det tydligaste retoriska problemet som de sju partiledarna konfronteras med är naturligtvis att de vill ha röster. Men de är som sagt sju stycken, och de konkurrerar i slutänden om samma väljare. Detta kompliceras ytterligare av blockpolitiken, som innebär att det egna partiets framgång inte nödvändigtvis också är det egna blockets.

Ett retoriskt tal eftersträvar alltså att förändra någonting, att lösa ett problem, och då förändring alltid sker via andra människor har ett tal alltid en *publik*.

3.3.2. *Publiken*

Bitzer skriver inte mycket mer om publiken än att det är den som ska omsätta talet i handling, och att den således består av verkliga människor. Han gör dock en viktig iakttagelse när han betonar att publiken inte helt enkelt består av dem som hör talet:

properly speaking, a rhetorical audience consists only of those persons who are capable of being influenced by discourse and of being mediators of change (Bitzer 1968:221).

Publiken är naturligtvis intressant i sig själv, men det är svårt för såväl partiledarna som för den som ska analysera deras tal att veta särskilt mycket om den. I denna uppsats fokuseras i stället på *talarnas bild* av publiken, men det perspektivet saknas hos Bitzer. En mer komplett syn på publiken – och framför allt redskap för att definiera den – presenteras av Chaïm Perelman (2004:40ff). Han (emellanåt tillsammans med Lucie Olbrechts-Tyteca) ser publiken som något talaren konstruerar, och skiljer mellan det som kallas *det universella auditoriet* och *särskilda auditorier*. Dessa begrepp definieras i avsnitt 3.4. nedan.

3.3.3. *Omständigheterna*

Den tredje och sista delen av den retoriska situationen som Bitzer nämner är *omständigheterna*. Det är ett brett område men det avhandlas snabbt i *The rhetorical situation*, och det kommer heller inte att ges särskilt stort utrymme i denna uppsats. Omständigheterna utgörs av "persons, events, objects, and relations" som ger förutsättningarna för att påverka problemen (Bitzer 1968:222). Vidare klargör Bitzer att omständigheterna förändras varje gång en talare inträder eller agerar (ibid). Omständigheterna här är till exempel valrörelsen, opinionsläget

och blockindelningen, men också väldigt konkreta saker som att anförandena i debatten fick vara högst trettio sekunder långa, eller att debatten äger rum i radio och inte tv. Kanske har också den ordning partiledarna framträder i betydelse.

3.4. Auditorier

3.4.1. *Det universella auditoriet*

Som vi sett i avsnitt 3.3.2. ovan ser Bitzer i första hand publiken som den samling människor som kan lösa de retoriska problemen. I det material som studeras i denna uppsats är publiken således väljarkåren. Perelman är överens med Bitzer om att ett tal alltid har en publik – om så denna publik är talaren själv som överlägger tyst med sig själv (2004:33), men hans begrepp *auditorium* (ibid:40ff) har ett annat fokus är Bitzers *publik*: auditoriet är inte som hos Bitzer en konkret grupp människor, utan något som talaren konstruerar. Detta blir särskilt tydligt i en undersökning som denna: partiledarna har ingen publik framför sig att läsa av eller få återkoppling från, och debatten kunde och kan höras i efterhand på Internet. Den publik – det auditorium – de tilltalar är ett de bara har en inre bild av.

Det *universella* auditoriet består av alla människor, eller åtminstone alla ”kompetenta och förnuftiga” människor (Perelman 2004:41). Idén om ett universellt auditorium är central i det att denna talarens bild av ”alla” människor blir grundvalen för vad talaren betraktar som ”sant” eller ”gott”. Eviga, objektiva fakta eller värden är inte intressanta. Auditoriets gemensamma världsbild kallas *doxa* och definieras närmare i nästa avsnitt.

Retoriken har under hela sin historia kritiserats för att vara relativistisk i det att den nöjer sig med att eftersträva det *sannolika* i stället för det *sanna*,¹⁴ och i och med 1900-talsidéer som hermeneutik och postmodernism och det som kommit att kallas retorikens återkomst¹⁵ har denna relativism omformulerats och i viss mån upprättats.

14 Se till exempel Cassirer (1997:22f, 29f).

15 Se till exempel Klujeff & Roer (2006:9–19) eller Mats Rosengrens förord i Perelman (2002:7–16).

3.4.2. *Doxa*

Ett centralt begrepp när man vill förstå hur auditorierna fungerar är *doxa*. En doxa kan sägas vara en grupp människors världsbild; det de är överens om. Mats Rosengren skriver att doxa ”omfattar människans hela tanke och handlingssfär: alltifrån fakta till ideologier, från klädstil till sätt att tala”, att den är ”svår att få syn på för den som lever med och genom den – doxa döljer sig bakom det självklaras och verklighetens mask” samt att doxa inte är ”något yttre i förhållande till de subjekt som bär upp den – den formar och i viss mån bestämmer vad och hur subjekten uppfattar” (2002:75). Den mest allmänna doxan – det universella auditoriets doxa – är enligt Rosengren identisk med *common sense*, men varje auditorium kan sägas ha en egen doxa (ibid).

Det finns således ett stort antal olika doxor, en del större och mer allmänna än andra. En ganska allmän doxa här och nu kan nog sägas omfatta till exempel uppfattningen att evolutionsteorin stämmer och åsikten att det är en rättighet att flytta eller att söka asyl, men man kan också tänka sig auditorier där det är självklart att människan är skapad till guds avbild eller att bara etniska svenskar ska bo i Sverige. För att återknyta till den klassiska retoriken kan man säga att ett auditorium – eller egentligen vilken samling människor som helst – som erkänner samma retoriska platser därmed har en gemensam doxa (Rosengren 2002:87).

En doxa är alltså på samma gång en tanke- och en värdegemenskap (ibid:68), och båda dessa aspekter är viktiga. Perelman skriver tillsammans med Olbrechts-Tyteca i *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique* (2 uppl. 1958) att vi bör

dela in objekten i två kategorier, där den ena har att göra med det *verkliga* och omfattar fakta, sanningar och antaganden, och den andra rör *det som är att föredra* och omfattar värderingar, hierarkier och topoi för det som är att föredra (här översatt av och citerat ur Rosengren 2002:88).¹⁶

Retoriken har ingen annan måttstock än sin effektivitet (Rosengren 2002:89), och för att hålla ett effektivt tal måste talaren betrakta den doxa eller de doxor som råder som grundvalen för all kunskap och alla värden. En eventuell objektiv yttervärld är helt enkelt inte intressant.¹⁷

¹⁶ Jämför med det som sägs om sak- respektive värdeargument i avsnitt 3.2. ovan.

¹⁷ Rosengren (2002) visar på konsekvenser som går långt utanför retorikens område, men det får bli föremål för en annan uppsats.

Doxabegreppet är i högsta grad användbart för denna undersökning. Partiledarna är inte ute efter att beskriva världen på ett objektivt sätt, utan att vinna stöd för sin respektive politik, och för att få många röster måste man försöka nå ut brett och tilltala ett så universellt auditorium som möjligt. Ju fler som håller med talaren om hur världen ser och borde se ut, desto fler kan förväntas lägga sin röst på hans eller hennes parti.

3.4.3. Särskilda auditorier

Men Perelman nämner också särskilda auditorier (2004:40ff). Även dessa är konstruktioner som talaren skapar, och de är förbundna med problemet, det vill säga det talaren vill förändra, kort sagt med talets syfte. Ett särskilt auditorium har som sagt en doxa. I det material och den situation som denna uppsats berör kan man tänka sig ett stort antal särskilda auditorier och därmed doxor: människor i en viss ålder, i olika delar av Sverige, med olika civilstånd, ålder, utbildning och kön. Ingen av dessa grupper är dock enhetlig, och den som vill hitta ett särskilt auditorium och deras doxa bör nog snarare försöka definiera doxan eller åsikterna först och auditorierna utifrån dem. Det görs via begreppet *ideologi* (Black 1970) som förklaras i stycke 3.4.4. nedan.

Perelman ger alltså ingen tydlig definition av de särskilda auditorierna, men han påpekar att det finns en ”oändlig variation” av särskilda auditorier (2004:41) och skriver att en sak som skiljer det universella från de särskilda är det sätt talaren försöker påverka dem på. Han skriver att vi kan

karaktärisera skillnaden genom att säga att de tal som riktas till ett särskilt auditorium syftar till att övertala medan de tal som riktas till det universella auditoriet syftar till att övertyga (2004:45).

Antagligen kan man få mer nytta av Perelmans definition genom att vända på den, och betrakta den inte som en iakttagelse som bygger på att vi redan accepterat hans auditorier, utan som ett redskap för att identifiera dem: *de människor vi försöker övertala är ett särskilt auditorium, medan de vi försöker övertyga är det universella auditoriet*. Tyvärr erbjuder han ingen tydlig definition av vare sig *övertyga* eller *övertala*, men han citerar retorikhistorikern Chaignet som skriver att ”övertalad det blir man av andra, men övertygad blir man alltid av sig själv” (ibid:42) och att ”ett övertygande tal är ett tal vars premisser och argument kan universaliseras, det vill säga som i princip kan accepteras av det universella auditoriets alla medlemmar” (ibid:45). Vi får nog nöja

oss med att begreppen *universellt/särskilt auditorium*, liksom *övertyga/övertala*, definierar varandra.

Men det går fortfarande att definiera de särskilda auditorierna närmare. Det säger sig självt att väljarna inte är en homogen grupp – de omfattar flera doxor på samma gång – och att de i olika mån sympatiserar med något av partierna eller blocken.

3.4.4. Ideologi

Black (1970) fördjupar kunskapen om hur talare konstruerar auditorier. Han nämner varken Perelman eller de olika auditorierna, men det är uppenbart att hans auditorium sammanfaller med Perelmans särskilda auditorier.

Enligt Black bör den som analyserar retorik inte söka en ”actual auditor”, utan en ”implied auditor”, någon som är inskriven i själva texten som dess ideala lyssnare (Black 1970:333f). *Lyssnaren* uppvisar redan där stora likheter med Perelmans *auditorium*. Men Black nöjer sig inte med att definiera de personer som utgör auditoriet utifrån deras identitet, utan vill konstruera dem utifrån deras *ideologi*:

Especially must we note what is important in characterizing personae. It is not age or temperament or even discrete attitude. It is ideology – ideology in the sense that Marx used the term: the network of interconnected convictions that functions in a man epistemically and that shapes his identity by determining how he views the world (Black 1970:334).

Black hjälper alltså den som analyserar retorik att hitta talets inskrivna lyssnare. Ett tal – eller en text – sägs implicera lyssnare som har en viss ideologi, och ett ganska handfast råd lyder så här:

The best evidence in the discourse for this implication will be the substantive claims that are made, but the most likely evidence available will be in the form of stylistic tokens (Black 1970:334).

Man kan vid första anblicken tycka att en sådan här aforistisk utsaga lovar lite väl mycket, men Black har onekligen en poäng när han påpekar att även formen har ett innehåll (och det skulle bli en märklig retorikanalys om vi inte höll med honom om det). Blacks eget exempel på *stylistic tokens*, som jag översatt till *stilistiska spår*,¹⁸ är metaforer

¹⁸ Även här har danskan konsulterats: ”stilistiske spor”, (Klujeff 2006:96).

(ibid), men man kan tänka sig att även till exempel valet av ord med olika stilvalör och talets stilnivå säger något om den lyssnare talaren tänker sig.

Blacks tanke är särskilt intressant då den påminner om att det inte finns någon oöverstiglig klyfta mellan ett tals form och dess innehåll (mellan *elocutio* och *inventio*). Analysen kommer att visa om han har rätt beträffande de stilistiska spårens betydelse.

3.5. Talaren

Att talaridealet har förändrats är en av teserna som Anders Johansen för fram i sin bok *Talerens troverdighet* (2002). Man har förvisso alltid sagt sig eftersträva att talet ska verka okonstlat och helst spontant,¹⁹ men till följd av demokratins och etermedias genombrott har (de politiska) talen förflyttat sig från massmötet till tv-studion, från starka uttryck till strävan efter autencitet (Johansen 2002:71). Johansen sammanfattar utvecklingen så här:

Mens moderne talere framfor noe forsøker å gi inntrykk av at de ikke forsøker å gi inntrykk av noe som helst, tok de gamle det som et grunnleggende vilkår for kommunikasjon at taleren var i stand til å skape et overbevisende inntrykk av følelser som passet til saken og anledningen, og at han dermed sto overfor vesentlig samme utfordring som en skuespiller (2002:137).

Johansen skriver en ganska allmän kulturhistoria,²⁰ och beskriver hur inte bara retoriken och det offentliga ethoskapandet, utan också flera konstarter gått från det han kallar en representations- till en presentationskultur (2002:210). Dagens talare ska vara sig själva.

Och det kan låta enkelt att ”vara sig själv”, men numera betraktas identitet sällan som något en gång givet, i stället har samhället kallats en teater där vi spelar rollen som eller håller upp en mask av oss själva (Norrby 1996:53). Ibland kallas masken *persona* (Karlberg & Mral 1998:32) och denna identitet skapas och omskapas ständigt.

19 Till exempel skriver Quintilianus ”Om konsten blir för påträngande tilltros den ingen sanning.” (här citerad ur Rydstedt 1993:10) och Aristoteles ”Om man talar naturligt övertygar man; om man talar konstlat övertygar man inte.” (här citerad ur Cassirer 1997:41).

20 Se särskilt sid. 95ff och 221ff

Ethos har nämnts i avsnitt 3.2. ovan, och det finns anledning att tro att partiledarna vill hålla upp en mask, det vill säga skapa ett ethos, som inger förtroende (ibid).

Denna uppsats lär inte komma åt partiledarnas innersta tankar, det vore naturligtvis omöjligt även med ett enormt material: minns att det är en minut per person som undersöks här. Men med ovanstående i åtanke går det kanske att få ett visst grepp om deras masker.

3.6. Forskningsutblick

Det är vanskligt att försöka överblicka den forskning som bedrivs om politiskt språk i media då forskare inom flera universitetsdiscipliner intresserar sig för området. Inte bara nordister, utan även statsvetare, medie- och kommunikationsvetare och journalistikforskare är intresserade av hur politiker försöker vinna vårt förtroende och våra röster.

Bland statsvetarna märks Nicklas Håkansson, vars avhandling *Valretorik: Om politiskt språk i partipropagandan* (1999) behandlar valretorik i både traditionella tal, media samt partiprogram och liknande i riksdagsvalen mellan 1948 och 1994.

Debatter i främst tv har studerats av ett flertal medievvetare, bland andra Christian Svensson (2001), Mats Nylund (2000) och Henrik Örnebring (2001). Deras böcker bedömdes dock inte som särskilt relevanta för denna undersökning, då de koncentrerar sig på dialog och förhållandet inte bara mellan debattörerna utan även mellan debattörerna och program- eller samtalsledarna, ett perspektiv som inte finns i denna undersökning.

Även retoriker kan dock vara intresserade av *samtal*, som till exempel Gudrun Weiner, vars avhandling *Att strida med ord: en kritisk retorikanalys av politiska talkshows i tysk tv* (2006) tar upp det som kallas den *trialogiska kommunikationskonstellationen*, som innebär att debattörerna i regel tilltalar varandra, men det är tv-publiken som är målgruppen för det som sägs. Orla Vigsø har tagit fasta på retorikens användbarhet utanför talandet i sin avhandling *Valretorik i text och bild* (2004), där han studerat valaffischer och visat att såväl bilder som väldigt korta texter kan analyseras med retoriska medel.

Vad gäller mer allmänna verk om retorisk teori kan nämnas att Rudolf Rydsteds *Retorik* (1993) har varit i det närmaste oundgänglig under analysen inför och skrivandet av denna uppsats, och den danska antologin *Retorikkens aktualitet* under redaktion av Marie Lund Klujeff

och Hanne Roer (2006) tar upp stora delar av den moderna retorikteorin. Många av de texter *Retorikkens aktualitet* utgår från finns samlade i Lucaites m.fl (red.) *Contemporary rhetorical theory: a reader* (1999).

4. Bakgrund

Valet 2006 ledde till regeringsskifte, från socialdemokratiskt till borgerligt styre. Allians för Sverige, bestående av de fyra borgerliga partierna Moderaterna, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna bildade regering med Fredrik Reinfeldt (M) som statsminister. Moderaterna kallar sig numera ”arbetarparti” och säger sig vilja bevara till exempel lagen om anställningsskydd och fackets betydelse, men det var klassiskt borgerlig politik som fördes under mandatperioden: skatter, liksom ersättningsnivåer, sänktes, och flera statliga bolag och offentliga verksamheter privatiserades.

Under mandatperioden formerade sig oppositionen S, MP och V till ”de rödgröna” för att framstå som ett tydligt regeringsalternativ. De hade länge ett stort försprång i opinionsundersökningarna, men hade när valet närmade sig tappat hela försprånget.²¹ Detta tros bland annat ha berott på att många socialdemokratiska väljare ogillade det alltför täta samarbetet med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, samt att Sverige under alliansregeringen klarade den världsvida finanskris som bröt ut sommaren 2008 jämförelsevis bra.

När debatten sändes var Socialdemokraterna och Moderaterna de tveklöst största partierna, men Centerpartiet, Kristdemokraterna och möjligen Vänsterpartiet hade så lågt stöd att de riskerade att åka ur riksdagen,²² något som skulle kunna avgöra vilket block som fick flest mandat i riksdagen.

Mot valrörelsens slut började det också bli uppenbart att det populistiska partiet Sverigedemokraterna skulle komma in i riksdagen. Sverigedemokraterna och deras partiledare Jimmie Åkesson var något av en politisk paria, som alla andra partier ständigt tog avstånd ifrån.

²¹ *Svensk Opinion* (2010).

²² *Dagens Nyheter/Synovate* (2010).

5. Analys

I detta kapitel presenteras resultaten av de analyser som gjorts av de fjorton talen. Den analysmodell och de begrepp som används har presenterats i kapitel 3. ovan.

Det kan sägas igen att alla tal inte redovisas ur alla perspektiv. Detta får som följd att redovisningen kan verka en aning ostrukturerad, men talen analyseras i princip från början till slut, i allmänhet med analysen av dispositionen i början och bedömningen av genre i slutet.

5.1. Utrikespolitik

Ganska tidigt i debatten²³ ställer programledarna frågan ”Vilken är den viktigaste skillnaden i utrikespolitik mellan de två regeringsalternativen?” och ger partiledarna trettio sekunder var att svara. Uttalandena citeras i sin helhet nedan, och de redovisas här i samma ordning som de efter lottning framfördes i i programmet.

5.1.1. Maud Olofsson

Ja, den viktigaste delen i det är ju att vi genom EU samverkar för att stärka vår roll i utrikespolitiken. Tack vare EU så har ju vi kunnat agera mycket mycket mer kraftfullt, och också vara en viktig röst i världen. Utrikespolitiken är också viktig, öh-ett viktigt instrument för att skapa fred och säkerheter i världen, och då måste vi som länder också vara beredda att ställa upp om det är ofred i olika delar, till exempel i Afghanistan. Och se till att vi bygger demokrati och och samhällsbygge framöver i sådana länder.

Centerledaren låter till en början en smula överraskad och uttalandet bär mer prägel av samtal eller helt enkelt svar på frågan än ett traditionellt tal, till exempel i inledningens ”Ja...”.

²³ Första talaren börjar ungefär 12 minuter och 40 sekunder in i timme ett.

Men med små medel lyckas hon ta ställning ett flertal gånger. Hon svarar som sagt på frågan, och första meningen är uttalandets tes eller *propositio*, det vill säga att ”vi genom EU samverkar för att stärka vår roll i utrikespolitiken.”

Det lilla ordet *ju* påverkar de första två meningarna i högsta grad: båda påståendena framställs därmed som självklara. ”Tack vare” är ett uttryck med positiv stilvalör, och tillsammans med just ”ju” vill Maud Olofsson styrka tesen genom att betona att Sverige kan bedriva en mer effektiv utrikespolitik genom EU, något som inte är oomstritt.

Tredje meningens villkor ”och då måste vi...” innebär att meningens andra del påstås följa av den första, det vill säga att om vi vill ”skapa fred och säkerheter i världen” måste vi ”ställa upp om det är ofred” i till exempel Afghanistan (för övrigt en stilig eufemism för kriget och det svenska deltagandet däri).

Denna mindre tes kan alltså formuleras *Vi bör ha kvar trupp i Afghanistan* och den ska stärkas med argumentet *För då kan vi bidra till fred och säkerhet*. Såväl relevansen som hållbarheten kan diskuteras, och många lyssnare ser nog inget samband alls mellan de två utsagorna. Alltså ser det ut att vara ett tillfälle då Maud Olofsson vänder sig till ett särskilt auditorium, och nog får man säga att resonemanget ovan snarare övertalar än övertygar.

Intressant är också vilka ord med positiv stilvalör Maud Olofsson använder sig av; inte bara ”fred”, ”säkerheter”, ”demokrati” och ”samhällsbygge”, utan också att vi vill ”stärka vår roll” och vara ”en viktig röst”. Den inskrivna lyssnaren är med andra ord intresserad av en aktiv svensk utrikespolitik.

När Maud Olofsson säger ”vi” inkluderar hon i regel lyssnaren.

Talet är svårt att genrebestämma, men bär såväl juridiska som politiska drag, då Olofsson dels ber lyssnarna att bedöma Sveriges och EU:s utrikespolitik historiskt, dels råder dem om vad som bör vara Sveriges utrikespolitik framöver.

5.1.2. Lars Ohly

Vi kommer inte att ge oss in på några äventyrligheter, vi kommer aldrig någonsin att väcka frågan om ett svenskt medlemskap i Nato. Vi kommer att stå militärt alliansfria, i stället försöka utveckla vårt arbete inom Förenta nationerna, för fred, för säkerhet, för mänskliga rättigheter, vara mer aktiva i att lösa konflikter, till exempel den i Mellanöstern, och samtidigt också se till att använda våra internationella

resurser på bästa sätt, vilket också innebär att vi kommer att dra tillbaka soldaterna från Afghanistan senast tjugohundratretton.

Också Lars Ohly går rakt på sak – det är svårt att tala om något direkt exordium här – men om man ska vara noga så presenterar han snarare Vänsterpartiets politik än det rödgröna samarbetets,²⁴ dessutom flera gånger i form av negationer, det vill säga vad man *inte* vill göra. På så sätt antyds – eller rent av presupponeras – att någon annan vill att Sverige ska bli medlem i Nato.

Också den första negationen är intressant: ”äventyrligheter” har nog ingen självklar negativ stilvalör för det universella auditoriet, men ”alliansfri” fungerar nog desto bättre, åtminstone bland dem som är någorlunda öppna för att rösta på Vänsterpartiet. Lars Ohlys tänkta lyssnare är med andra ord ganska tydlig, och hans auditorium är defintivt ett särskilt auditorium.

Detta kan vara en anpassning till omständigheterna. Vänsterpartiet är inte bara ett litet parti, Ohly var vid tillfället dessutom den av partiledarna som svenska folket enligt en opinionsundersökning²⁵ hade lägst förtroende för, så det kan vara taktiskt att inte försöka nå alla.

Lars Ohly fortsätter dock en aning mer publikfiande. ”[f]ör fred, för säkerhet, för mänskliga rättigheter” är allmänna platser (jämför med *alliansfri* eller *aldrig någonsin Nato*), tillika *asyndeton*²⁶ och *anafor*.²⁷ Sammansättningen antyder ett starkt och nästan självklart samband mellan de tre begreppen ”fred”, ”säkerhet” och ”mänskliga rättigheter”. Även de tre ”Vi kommer” är en anafor.

Ohly gör en intressant förskjutning i bruket av ”vi” i det att han börjar med vad ”vi i Vänsterpartiet” vill, men sedan inkluderar lyssnaren i till exempel ”våra internationella resurser”.

Någon tydlig disposition är svår att se. Uttalandet är snarast, liksom många andra i den utrikespolitiska rundan, främst en uppräknings.

Vidare skapar Lars Ohly en motsättning mellan medlemskap i en militärallians och fördjupat FN-arbete, och han säger med en formulering som ska se ut som ett logosresonemang att användande av resurser på bästa sätt *innebär* att dra sig tillbaka från Afghanistan. Liksom för Maud

24 Och då kan man fråga sig om frågan egentligen är rätt ställd: vore det inte vettigare att be om partiernas syn om alla sju ska svara?

25 *Dagens Nyheter/Synovate* (2010).

26 Med *asyndeton* avses ett ”framställningssätt där de skilda leden presenteras utan samordnande konjunktioner” (*Ad Herennium* 2009:135).

27 Med *anafor* avses ”att ett och samma ord inleder flera fraser i följd” (*Ad Herennium* 2009:118).

Olofsson torde bara ett begränsat auditorium hålla med. Det är inte mycket till argument alls egentligen, utan mest ett sätt för Ohly att formulera och motivera sin ståndpunkt. Men ett särskilt auditorium ska ju som sagt inte övertygas utan övertalas, så det är det han försöker göra.

Att Lars Ohly koncentrerar sig på det särskilda auditorium som är Vänsterpartiets kärnväljare kan ses som ett försök att lösa ett av Ohlys retoriska problem – som minsta parti i en eventuell rödgrön regering skulle Vänsterpartiet antagligen spela en ganska liten roll. Kanske vill Ohly göra en politisk markering, inte bara mot alliansen, utan också mot Socialdemokraterna och Miljöpartiet.

Talet är intressant nog i första hand demonstrativt, i det att Lars Ohly inför sitt smala auditorium målar upp Vänsterpartiets ståndaktighet, och han vill framställa sig som kompromisslös – hålla upp en radikal mask – med två ”aldrig” i början.

5.1.3. Jan Björklund

Vi lever i en världsdal som har präglats av konflikter i generationer och i århundraden, och där människor har slagit ihjäl varandra på slagfält i nästan varje generation. Det stora i vår tid är att människor har bestämt sig för att det ska inte hända igen, vi har bestämt oss för att bilda den europeiska unionen, det europeiska samarbetet. Och efter en lång tvekan så bestämde sig även vårt land för att vara med i detta samarbete, det är den enskilt viktigaste utrikespolitiska eh-handlingen som Sverige har gjort i modern tid, att gå med i detta samarbete, och från vårt partis sida så menar vi vi bör vara med fullt ut, också i det ekonomiska samarbetet.

Jan Björklund är den av partiledarna som verkar ha den mest genomarbetade dispositionen i första rundan. Exordium och narratio med målande bilder, så kallade *evidentia*,²⁸ inleder – även om det är svårt att säga exakt var exordium slutar och narratio börjar – för att följas av tesen: ”det är den enskilt viktigaste...”, eller kanske teserna, för att Folkpartiet vill att vi ska vara med i EMU kan ses som en till tes.

Uttalandet innehåller flera subtila ställningständer, som det positivt laddade tillägget ”det europeiska samarbetet”, att ”även”²⁹ vi ville vara med ”efter en lång tvekan”, samt att Folkpartiet vill att vi ska vara med

²⁸ Med *evidentia* avses ”den ’åskådlighet’ som en talare försöker ge sin framställning, till exempel genom en utförlig detaljerad beskrivning av ett händelseförlopp eller en person” (Johannesson 2008:280).

²⁹ Jämför med Maud Olofssons ”ju” i stycke 5.1.1. ovan.

”fullt ut”. Vårt EU-medlemskap är alltså enligt Björklund en halvmesyr. De nyss citerade orden torde vara det Black kallar *stilistiska spår*, och nog säger dessa förstärkningar mycket om Björklunds inskrivna lyssnare och deras ideologi, och i och med det blir ett av hans auditorier tydligt: de som kan tänkas hålla med om att vi bör vara med i EU ”fullt ut” torde vara de som redan nu är positiva till Sveriges medlemskap i EU, det är knappast ett argument som får någon att byta uppfattning helt.

Björklund använder också ”vi” på ett intressant sätt: han börjar mycket inkluderande med ”vi lever i...” och ”i vår tid”, och plötsligt är det ”vi” som bildat EU! Sedan följer några inkluderande ”vi” till innan ”vårt parti” tycker till.

Trots att talet till stor del rör det förflutna och spelar på känslor är det inte direkt demonstrativt, utan snarare ett deliberativt tal med stort fokus på narratio. Jan Björklund visar här hur även narratio kan användas som argumentation: ingen lär invända mot att krig utkämpats i Europa, ej heller mot att det är bra om vi krigar mindre, men därav följer inte nödvändigtvis att ett fördjupat EU-samarbete leder till fred. Men då Björklund talat så målande om vår blodiga historia blir det kanske lättare att följa honom till slutsatsen.

5.1.4. Peter Eriksson

Vi vill satsa betydligt mer än vad dagens regering gör på FN och det internationella samarbetet, vi på fred och säkerhet. Vi vill inte att svensk utrikespolitik ska vara en enmansshow som det har blivit i dag med Carl Bildt, utan det ska beröra hela det svenska samhället, och vi vill jobba internationellt i mycket större utsträckning för att medverka till nedrustning och fred i världen. Vi kommer också att satsa på att en få en ny strategi i Afghanistanfrågan. Jag tror att det är väldigt viktigt att vi visar tydliga signaler på att sluta och ha, och ha ett slutdatum i Afghanistan.

Peter Erikssons uttalande kan kallas hederligt. Här finns inga presuppositioner eller halvt implicita resonemang eller argument. Tvärt om är det hela tiden tydligt vad han menar.

Till exempel vill Peter Eriksson (i sällskap med vilka han nu syftar på när han säger ”vi”³⁰) inte bara satsa mycket, utan ”betydligt mer än vad dagens regering gör” på FN (och då säger Peter Eriksson egentligen inget om hur mycket eller lite alliansregeringen satsar, så det framgår inte om han till exempel tycker de satsar för lite). Vad han menar med

30 Se not 24 ovan.

enmansshowen hade framgått (och piken hade nog tagit bättre) även om han inte nämnt utrikesminister Carl Bildts namn, och inte heller att han vill jobba internationellt i ”mycket större utsträckning” lämnar direkt något åt fantasin.

Eriksson talar vardagligt och ordet ”enmansshow” är ganska personligt men han försvinner ändå nästan själv; han säger aldrig ”jag” och talet uttrycker inga känslor.

Hela Erikssons tal är så allmänt hållet att det är svårt att se auditorier eller direkta teser, annat än att det är viktigt att ”ha ett slutdatum i Afghanistan.” Möjligen är det en försiktig påminnelse om Miljöpartiets EU-kritiska hållning att nämna FN och ”det internationella samarbetet”, och det vore i så fall en taktik som antagligen bara når fram till de redan frälsta – ett mycket typiskt särskilt auditorium således – och mycket riktigt innehåller det mycket lite som kan verka övertygande. Talet är i stort deliberativt.

5.1.5. Göran Hägglund

Jag skulle vilja nämna frågor som rör demokrati, mänskliga fri- och rättigheter som de viktigaste frågorna, ingen av oss i vår del av världen kan känna oss riktigt fria eller nöjda så länge alla i vår värld inte omfattas av mänskliga fri- och rättigheter. Vi kan inte känna oss nöjda så länge barn svälter i vår värld, inte kan gå i skolan, där kvinnor är de som bär upp samhället men inte har samma rättigheter som män. De mänskliga fri- och rättigheterna är utmaningen.

Början (”skulle vilja nämna”) och slutet (”utmaningen”) av Göran Hägglunds uttalande är mycket ödmjuka, och han fortsätter försiktigt: till och med ”fria eller nöjda” försvagas till ”riktigt fria eller nöjda”. Han satsar hårt på allmänna platser (”mänskliga fri- och rättigheter” nämns tre gånger, liksom för övrigt olika former av ”vår värld”) och använder mer pathos än flera av de andra partiledarna.

När han försökt få alla att hålla med om de allmänna orden med positiv stilvalör konkretiserar han genom att nämna skolgång och kvinnors rättigheter, men inte heller de är direkt kontroversiella ämnen eller frågor.³¹

Att ställa upp Hägglunds tal som teser och argument illustrerar hur snarig argumentsanalys lätt kan bli. Man kan säga att *Vi bör arbeta för mänskliga rättigheter utomlands* är talets tes, och den ska stärkas av argumentet *För då kan vi själva känna oss fria och nöjda*. Att vi bör

31 ”Kvinnor och barn” är en allmän plats som till och med finns i vardagsspråket.

eftersträva att känna oss *fria och nöjda* är i sin tur ett värdepåstående, men det faktum att det torde vara fullt acceptabelt för alla innebär inte att det blir mer relevant för tesen. *Vi själva känna oss fria och nöjda* är helt enkelt inte en självklar följd av *mänskliga rättigheter utomlands*

Nämnda resonemang till trots verkar Hägglund försöka övertala snarare än övertyga: talet är väldigt allmänt hållet, och det talar för att han vänder sig till ett särskilt auditorium.

Det gör även det faktum att han hela tiden inkluderar lyssnarna när han säger ”vi”. Göran Hägglund verkar tänka sig ett altruistiskt ”vi” (och vill således stärka sin ethos genom att ingå i sitt auditorium) som tycker social utveckling runt om i världen är högre prioriterat än de utrikespolitiska frågor som i slutänden främst handlar om Sverige, och möjligen är det de som är hans särskilda auditorium.

Samtidigt är det oklart vilka detta ”vi” är. Är det ”vi” i Sverige? I Europa (”vår del av världen”)? Eller riktar Göran Hägglund sig till dem bland kärnväljarna som ömmar för missionen? Antagligen hoppas han att det särskilda auditorium han vänder sig till och försöker övertala ska känna sig direkt tilltalade.

Talet är deliberativt.

5.1.6. Mona Sahlin

Jag vill att Sveriges röst i den europeiska unionen blir en röst för jobben, för en ny modern Lissabonstrategi. Jag vill att det blir en röst för kollektivavtal och värdet av det i vårt land, och också slåss för löntagarnas rättigheter i alla länder i EU. Jag vill att EU:s röst för Sveriges del handlar också om klimatkraven och att våga gå före. Och att romernas rättigheter i hela Europa och kvinnornas rättigheter i hela världen blir en punkt inte bara på blogginlägg utan för Sveriges utrikespolitik.

Anafor är en populär retorisk figur bland partiledarna. Mona Sahlin inleder tre meningar med ”[j]ag vill”, men säger inte ”vi” en enda gång. Det närmaste hon kommer är ”vårt land”.

Att hon använder det mycket talspråkliga ”vårt”, ofta säger ”jag” och kanske också det starka ”slåss” ger uttalandet en vardaglig stilnivå, och ingår uppenbart i Sahlins persona och i den ethos som bygger på att politikern ska vara som vem som helst. En sådan ethos eller persona har Sahlin odlat under hela sin karriär som politiker.

Hon väljer också intressanta ord med positiv laddning eller stilvalör. Vad hon än menar med ”Lissabonstrategi”³² så är det nog klokt att den ska vara ”ny” och ”modern”. I övrigt är flera av honnörsorden klassiskt socialdemokratiska: ”jobben”, ”kollektivavtal”, ”löntagarnas rättigheter”. Där har vi vad som med Blacks terminologi kan kallas en tydlig inskriven lyssnare med en tydlig ideologi.

Vidare ska vi ”våga” gå före, och utrikespolitikens viktiga frågor förtjänar engagemang ”inte bara på blogginlägg”, en känga till utrikesminister Carl Bildt,³³ som anklagats för att hellre blogga om andras utrikespolitik än driva en egen.

Värd att notera är också den snygga *parallellismen*³⁴ om romernas och kvinnornas rättigheter: ”romernas rättigheter i hela Europa och kvinnornas rättigheter i hela världen”. Den fungerar inte bara som ren smyckning, utan antyder dessutom en koppling mellan romernas situation i Europa och kvinnornas situation i allmänhet. Sahlin tycks vilja säga att olika förtryck – hon nämner kön och etnicitet, menar hon även klass? – är sidor av samma mynt.

Talet är deliberativt.

5.1.7. Fredrik Reinfeldt

Till det viktiga som mina alliansvänner har sagt så kan Sverige vara en viktig röst för kärnvapenedrustning, vi har jobbat för det, bistånd och utvecklingsfrågor, Afghanistan, Afrika, globala klimatansträngningar och också en röst för frihandel. Vi kan verkligen göra skillnad, framför allt när vi har visat att vi tror på Europasamarbetet och också påverka på det sättet inriktningen på världens ansträngningar, bland annat när det gäller klimat och frihandel.

Statsminister Reinfeldts uttalande är ett roligt exempel på hur naturligt tal – även i situationer där man kan vänta sig att det ska vara någorlunda genomtänkt – lätt blir märkligt och osammanhängande när det skrivs ner och analyseras. Men ett anförande i en radiodebatt är naturligtvis avsett att *höras*, och då är det på intet sätt uppseendeväckande.

32 Det har uppenbart att göra med Lissabonfördraget, EU:s grundlag, som var aktuell vid tidpunkten utan att bli en stor politisk fråga i Sverige.

33 Jämför med Peter Eriksson i avsnitt 5.1.4. ovan.

34 Med *parallellism* avses ”flera tankeled efter varandra som knyts ihop av en sträng strukturuppreppning; typiskt två led med en varierad tankeuppreppning” (Rydstedt 1993:295).

Fredrik Reinfeldt börjar med att hänvisa till allianskollegerna – ett sätt att stärka alliansens gemensamma ethos? Han tar onekligen vara på omständigheten att han är sist i rundan, och får ett bra tillfälle att vara faderlig lagledare.

Sedan räknar han upp utrikesfrågor, några av dem två gånger. Flera av dem är trevliga företeelser ingen lär invända mot (även om man kan undra var han fick kärnvapenedrustningen ifrån), och de nämns rakt av, utan något sammanhang eller direkt konkretion kring vad han egentligen vill göra.

Fredrik Reinfeldt fortsätter att stärka sitt ethos när han säger om regeringen att ”vi har jobbat för det” och sedan inkluderar lyssnarna i ett smickrande ”[v]i kan verkligen göra skillnad.”

Det är svårt att se någon tydlig inskriven lyssnare, och talet har inslag av samtliga tre talgenrer: *genus judiciale* när Fredrik Reinfeldt vill ha erkännande för den politik som förts under mandatperioden, *genus demonstrativum* när han säger vilken viktig roll vi har spelat och kan spela, och *genus deliberativum* när han nämner vilka frågor han vill prioritera.

5.2. Slutanföranden

Debatten avslutades med att de sju partiledarna fick en halvminut var för att ”övertyga väljarna om att rösta på just ert parti”.³⁵ Slutanförandena återges och analyseras på samma sätt som uttalandena om utrikespolitik i avsnitt 5.1. ovan.

5.2.1. Jan Björklund

Jag är liberal. Jag tror på den enskilda människan, på den enskilde individen. Individer växer med kunskap. Växande individer skapar växande samhällen och växande ekonomier. Och så skapar vi också resurser för att stötta de människor som behöver vår gemensamma hjälp. Det är den idén som kallas för socialliberalism. Det är min ideologi, och det är på den som Folkpartiet går till val.

Åter verkar Jan Björklund väl förberedd (se avsnitt 5.1.3. ovan). Hans slutanförande inleds med ett exordium som sannolikt lyckas bra med att göra publiken uppmärksam och som innehåller en parallellism: ”på den enskilda människan, på den enskilde individen.” Liksom Mona Sahlins

35 Första talaren börjar ungefär 39 minuter och 40 sekunder in i timme två.

”romernas rättigheter i hela Europa och kvinnornas rättigheter i hela världen” ovan kan man säga att den inte bara har ett rent estetiskt syfte,³⁶ utan även här påverkar figuren innehållet. Här verkar det som om Björklund först använder det ganska opolitiska (men positivt laddade?) ordet ”människa”, för att sedan säga samma sak igen, men nu med det liberalt färgade ordet ”individ”. Kanske väljer han att börja med ett väldigt lättsmält påstående som så många lyssnare som möjligt ska hålla med om – inte helt olikt hans målände bild av Europas våldsamma historia i det tidigare uttalandet – för att sedan snabbt gå vidare och förhoppningsvis få med sig lyssnarna.

Därpå följer ett beviskedja som sätts igång av ordet ”kunskap”, som är ett mycket viktigt ord för utbildningsminister Björklunds ethos och persona, och dess vikt förstärks av sammanhanget här. Denna kunskap sägs leda till växande individer, som sägs leda till växande ekonomi, som i sin tur sägs ge oss möjlighet att ”stötta de människor som behöver vår gemensamma hjälp.” Logosresonemanget slutar med andra ord i pathos, och upprepadet av ”individ” och varianter av ”växa” kan ses som ett *klimax*,³⁷ som intygar att orden är viktiga. Den vardagliga metaforen ”växa” är intressant i det att Björklund här använder den i lite olika betydelser: att ”[v]äxande individer” verkligen leder till ”växande ekonomier” styrks av att metaforen är densamma.

Talet avslutas med en återgång till inledningen (”den idén som kallas...”) och en outtalad uppmaning att rösta på Folkpartiet. Tesen kommer i slutet, men knappast som en överraskning.

Liksom i sitt tidigare uttalande inkluderar Björklund lyssnaren i ”vi”, och det är intressant att han använder ordet ”ideologi”. Det är nog att dra det till sin spets att säga att Björklunds tänkta lyssnare helt enkelt är liberaler, men han tar en viss risk som säger ”ideologi” och ”liberal”, ord som torde kunna få en del mittenväljare att tveka.

Jan Björklund verkar lita på sina argument och sin politik. Trots att han antagligen begränsat sitt auditorium med ord som ”individ” och ”liberal” är talets huvudresonemang – beviskedjan – definitivt tänkt att övertyga snarare än övertala.

Talet är klart deliberativt.

³⁶ Om nu något inom retoriken kan sägas ha ett rent estetiskt syfte.

³⁷ Med *klimax* avses ”en figur, där talaren inte går över till ett följande ord förrän han först upprepat ett tidigare” (*Ad Herennium* 2009:130).

5.2.2. Mona Sahlin

Alla här inne är demokrater, och det är en skam att inte kunna välja mellan Lars Ohly och Jimmie Åkesson. Jag vill ta ansvar för Sverige genom att investera i nya jobb, och då måste vi börja med det viktigaste: en bra förskola med mindre barngrupper, fler lärare så att alla elever får en lika bra start, vård efter behov och självklart jobb åt unga. Med välfärd skapar vi möjligheter för varandra. Det är smartare än att var och en sköter sitt. Så kom ihåg: sänkt skatt för de rika, det är sänkt välfärd för alla. Nu behövs en ny regering.

Första meningen i Mona Sahlins slutanförande är riktad mot Göran Hägglund, för att han i en intervju publicerad samma dag sagt att Sverigedemokraterna inte är värre än Vänsterpartiet och att ett val mellan dem är som ett val mellan pest och kolera.³⁸

Det är ett märkligt – om än antagligen intresseväckande – exordium, men sedan blir Sahlins disposition mer traditionell. Hennes resonemang börjar med logos (”ansvar för Sverige *genom att* investera i nya jobb, och då *måste* vi”) men drar senare mer åt pathos (”välfärd”, ”möjligheter”). Att först ta upp konkreta exempel som barngrupper och vård, och sedan sammanfatta det som den allmänna platsen ”välfärd” är antagligen väl genomtänkt, liksom *halmgubben*³⁹ ”[d]et är smartare än att var och en sköter sitt”, där Mona Sahlin inte bara sätter egna ord på motståndarnas politik, utan också skapar en motsättning mellan alternativen. Detsamma kan sägas om ”sänkt skatt för de rika” strax efter.

Även i detta tal använder hon sig av en parallellism (”sänkt skatt...”) som nästan är ett argument i sig. Fraserna är så lika, och de innehåller samma particip, så att sänkt skatt verkligen leder till sänkt välfärd låter fullständigt självklart.

Värt att notera är också ordet ”ansvar” i inledningsmeningen, ett ord Moderaterna och särskilt finansminister Anders Borg under mandatperioden gjort till sitt. Utifrån Black (1970:333f) blir det väldigt intressant när någon försöker stjäla ett ord på det sättet. Moderaterna kallar sig som bekant arbetarparti. ”Ansvar” är ett ord med tydlig och, kan man anta, allmänt erkänd positiv stilvalör, så det torde ligga i allas intresse att kunna associera det till sitt auditoriums ideologi.

³⁸ Buskas m.fl. (2010).

³⁹ Sigrell (2007:420) använder fortfarande engelskans *straw man*: ”Motståndarens ståndpunkt karikeras genom att den tillskrivs fiktiva element eller att han/hon tillskrivs en helt fiktiv ståndpunkt.”

Sahlin fortsätter tala personligt och vardagligt, och i slutanförendet visar hon dessutom lite passion ("det är en skam..."). Mona Sahlin är den av de sju partiledarna som enligt min uppfattning lyckas bäst med att vara autentisk.

Talet innehåller både demonstrativa (piken mot Göran Högglund) och juridiska (den hårt formulerade halmgubben som är en anklagelse som alliansens politik) inslag, men är stort sett deliberativt.

5.2.3. Peter Eriksson

Nu har vi haft en valrörelse som har handlat om skatter och plånboksfrågor. Det har handlat om hur många kronor mer du och jag får i plånboken med det ena eller det andra alternativet. Jag tycker nu är det dags att höja blicken lite grann och se på de lite större frågorna. Vi vill investera i framtiden. Vi vill satsa på att göra Sverige mer hållbart, mer konkurrenskraftigt, starkare i framtiden. Det ger nya jobb och det gör att vi får ett bättre samhälle där vi tar ansvar, för varandra och för klimatfrågorna.

Liksom Mona Sahlin (se avsnitt 5.2.2. ovan) slår Peter Eriksson in på ett mer ideologiskt spår. Hans inskrivna lyssnare påminner om Göran Högglunds från utrikesfrågan, alltså väljare, som kan unna sig att tänka på något ädlare än den egna välfärden, kort sagt "att höja blicken lite grann och se på de lite större frågorna." Ordvalet "du och jag" gör detta ännu tydligare, och försöker skapa en lyssnare som – liksom Eriksson själv? – har råd att inte rösta med plånboken.

Notera dock att vi på köpet får ett "mer konkurrenskraftigt, starkare" Sverige, berikat med "nya jobb". Även Eriksson får logos och pathos att samverka, med skillnaden att det hos Björklund och Sahlin är logos som leder till pathos och inte tvärt om. Eriksson plockar upp Sahlins "investera", men framför allt "ansvar".

Dispositionen verkar traditionell och genomtänkt, med exordium och narratio som är svåra att värja sig mot. Liksom Jan Björklund i avsnitt 5.1.3. ovan försöker Eriksson måla upp en tydlig och lättillgänglig bild som lyssnarna ska göra till sin, och sedan följer en argumentation som den som tagit till sig Erikssons världsbild förhoppningsvis accepterar. Talet innehåller ingen explicit tes (vi vet ju ändå vad han har för mål med uttalandet: att vi ska rösta på honom, men kanske kan man också se uppmaningen att "höja blicken" som en tes) men ett pampigt avslut.

Att han uppmanar lyssnarna att "höja blicken" är talande; det är ett stilistiskt spår som för tanken till visioner om ett annat samhälle och till

Miljöpartiets systemkritik. Erikssons försöker ta lite plats själv när han säger ”jag tycker” och ”du och jag”.

Talet är intressant ur genresynpunkt i det att det börjar som ett juridiskt tal där det som ska bedömas inte är någon politik utan själva debatten (valrörelsen), men sedan blir det ett i raden av deliberativa slutanföranden.

5.2.4. Fredrik Reinfeldt

Nästa söndag ska svenska folket fatta ett viktigt beslut som påverkar hur vi ska gå framåt in i framtiden. Vi erbjuder en stark och stabil regeringsmakt som ser hela Sverige, vi har politiken för jobben, det är vi som kan ta ansvar för att hålla ihop de offentliga finanserna, det är vi som har politiken för ökad kunskap i skolan. Vi vill fortsätta framåt tillsammans, med ett sammanhållet Sverige.

Fredrik Reinfeldts slutanförande ger ett ganska rörigt intryck (”framåt in i framtiden”), men en närmare granskning visar en någorlunda tydlig disposition. Första meningen är exordium (och samtidigt något av ett narratio), och efter det satsar han på ethos (”vi”), som fortsätter att påminna om allt bra regeringen har gjort under mandatperioden, några gånger förstärkt till ”det är vi som”, underförstått har inte oppositionen en politik för kunskap och ingen förmåga att ta – just det – ansvar.

Fredrik Reinfeldts sätt att använda just ”vi” som ethosstärkare är intressant. Att lyssnaren inte ingår är tydligt (särskilt som han ”erbjuder” sin politik, en tydlig distansering), och frågan är om ”vi” är regeringen, Moderaterna eller alliansen.

Värt att notera är också ytterligare några presuppositioner, som att ”[v]i vill fortsätta framåt”, alltså rör vi oss redan i den riktningen, samt att Reinfeldts politik ”ser hela Sverige”, alltså gör inte oppositionen det. Möjligen syftar han på en duell som kom att handla om bensin- och kilometerskatt tidigare i debatten, en fråga där blocken är oense: de rödgröna prioriterar järnväg och höjer gärna bilrelaterade skatter, alliansen gör tvärtom.

Några laddade ord är också spännande: det är inte säkert att en ”stark och stabil regeringsmakt” är så attraktiv för alla. ”Stabil” är nog okontroversiellt, men kombinationen kan kännas lite hård. Tillsammans med ”ansvar” och ”sammanhållen” målar orden upp en bild där Reinfeldt pekar med hela handen och är alliansens självklara ledare. Samtidigt är han den av de fyra som får minst sagt, eller åtminstone den som bedriver minst politik i sina två tal.

Fredrik Reinfeldt försöker med andra ord att skapa en persona som utstrålar just ansvar, en bild av någon som snarare *förvaltar* än direkt driver politik, och som försöker ställa sig över – eller i alla fall vid sidan av – all ideologisk debatt; den lämnar han åt sina kolleger i alliansen. En tänkbar benämning på en sådan persona är *landsfader*.

Att han har råd att se sig mer som alliansmedlem än moderat framgår av en opinionsundersökning som publicerades samma dag,⁴⁰ där Moderaterna ensamma fick nästan två tredjedelar av alliansens röster, men både Kristdemokraterna och Centern låg under 5,5 procent. Intressant nog blir det ett retoriskt problem även för Reinfeldt: om något av de borgerliga partierna åkte ur riksdagen skulle de resterande tre mycket väl kunna förlora regeringsmakten. Alltså är hans mål inte i första hand att locka väljare till Moderaterna, utan från de rödgröna till alliansen.⁴¹ Mycket riktigt nämner han ”ökad kunskap i skolan” som snarare är Folkpartiets fråga än Moderaternas, och ”[v]i vill fortsätta framåt tillsammans” verkar handla mer om alliansen än om Moderaterna, men han kunde ha varit tydligare med vilka han menar med ”vi”.

Liksom Reinfeldts första tal (se avsnitt 5.1.7. ovan) bär slutanförandet drag av samtliga tre genrer, men det har en viss betoning på det deliberativa.

5.2.5. *Lars Ohly*

Vi vill skapa världens bästa välfärd, utan privata vinster. Vi vill inte att vi ska skicka iväg skattepengar till riskkapitalbolag i skatteparadis, eller använda skattepengar till att eh-försämra välfärden. Vi vill förbättra den; anställa fler i förskolan, i skolor, i sjukvården, i omsorgen. Vi vill också satsa på kulturen som är en välfärdsfråga, vi avskyr begreppet *välfärdens kärna*. För att ha råd med detta måste vi bekämpa arbetslösheten. Den här regeringen har ingen politik för jobb, vi har en politik för jobb och välfärd.

Vänsterledarens inledningsmening är ett intressant exordium. Av exordiets tre mål väljer han att främst försöka göra publiken välvillig (den som hört hela debatten blir inte så uppmärksam, för vi har fått veta vad han menar med ”utan privata vinster”, nämligen en traditionell stark välfärdsstat). Liksom när han nämnde Nato och alliansfriheten i uttalandet om utrikespolitik försöker Lars Ohly inte tillfredsställa ”alla”

40 Brors (2010).

41 Jämför med Lars Ohlys markering mot Socialdemokraterna och Miljöpartiet i avsnitt 5.1.2. ovan.

utan koncentrerar sig på ett auditorium som redan står Vänsterpartiet någorlunda nära.

Även här är en titt på opinionsläget intressant: enligt nämnda undersökning hade Vänsterpartiet stöd av 6,4 procent av väljarna.⁴² Man kan med Bitzers termer kalla det en omständighet som blir ett retoriskt problem. Detta föranleder kanske en viss feighet, eller åtminstone att partiet koncentrerar sig på kärnväljarna, vilket Lars Ohly gör genom att välja starkt laddade ord som ”riskkapitalbolag i skatteparadis”.

Hans förtydligande av exordiet och just orden ”riskkapitalbolag i skatteparadis” hänvisar till en duell om apoteksavregleringen mellan honom själv och Göran Hägglund tidigare i debatten. Där kallade Ohly avregleringarna ”marknadsfundamentalism” och påpekade att privatisering varken lett till lägre priser eller bättre service, utan bara till just ”vinster för riskkapitalbolag.”

Därpå följer några bekanta politiska frågor (”i förskolan, i skolor, i sjukvården, i omsorgen”), och man kan notera hur Lars Ohly vänder sig mot begreppet ”välfärdens kärna”.⁴³ Han gör det lite enkelt för sig, men markerar samtidigt tydligt att han inte bara är av motsatt uppfattning till dem i regeringen som gärna använder det, utan helt underkänner dess vikt. Ohly tycker inte att begreppet ”välfärdens kärna” är *relevant*, och därmed spelar det ingen roll om det motståndarna sätter in det i *acceptabla* argument.

Det starkt känsloladdade ordet ”avskyr” uppvisar en stilvalör vi inte ser särskilt många gånger i materialet. Det är svårt att säga något om ordets effekt på lyssnarna, men jag har svårt att tänka mig att särskilt många tycker att det låter för grovt, särskilt som Lars Ohly säger ”vi avskyr” och inte ”jag avskyr”.

Mot slutet kommer ett logosresonemang eller villkor: ”För att ha råd...” Lars Ohly försöker dra politiska konsekvenser av något få torde invända mot på samma sätt som Eriksson i stycke 5.2.3. ovan, fast fortfarande med ett smalare särskilt auditorium.

Alla (exkluderande) anaforer i form av ”vi vill” är enklaste möjliga, liksom *antitesen*⁴⁴ i slutmeningen (”Den här regeringen har ingen politik för jobb, vi har en politik för jobb och välfärd.”). Ohly använder liknande antiteser åtskilliga gånger under debatten. Liksom ”för fred, för

42 Brors (2010).

43 Det är lite oklart vad som ingår i denna kärna, men det verkar åtminstone vara snarare ”vård, skola och omsorg” än till exempel kultur, arbetslöshetsersättning och grundforskning.

44 Med *antites* avses ”att två ord eller ordgrupper med motsatt betydelse ställs emot varandra” Rydstedt (1993:303).

säkerhet...” i det tidigare uttalandet (se stycke 5.1.2. ovan) är ”i förskolan, i skolan, i sjukvården, i omsorgen” en asyndeton. ”Skola, vård och omsorg” är dessutom en allmän plats på gränsen till klyscha sedan valrörelsen 1998. Talet är deliberativt.

5.2.6. Göran Hägglund

Jag vill ett samhälle där vi inte tittar bort, utan där vi ställer upp för varandra. Ett samhälle med mindre av girighet, med mer av generositet. Ett samhälle där alla blir sedda och får den vård och den omsorg som de behöver, inte den starkes rätt. Där fler föräldrar får tid tillsammans med sina barn. Där alla som kan arbeta har ett arbete att gå till, oavsett de egna förutsättningar. Därför är jag kristdemokrat, för ett mänskligare Sverige.

Inledningen på Göran Hägglunds slutanförande – alltså förmodlingen ”[j]ag vill ett samhälle” där ett verb verkar saknas – är märklig, men knappast ett misstag; han talar lugnt och långsamt och snavar inte på orden. Jag tror att Hägglund eftersträvar en högtidlig (eller ålderdomlig?) stilnivå.

Han fortsätter i samma anda, med stora och abstrakta ord som ”generositet” och ”ett samhälle där vi inte tittar bort”, ett flertal antiteser samt en kaxig presupposition: menar Göran Hägglund att de rödgröna förespråkar ”den starkes rätt”? En annan tänkbar tolkning är att han vill föregripa de kritiker som tycker att Kristdemokraterna eller alliansen står för ”den starkes rätt”, i så fall är det ett av hans retoriska problem.

Det mest konkreta påståendet torde vara ”fler föräldrar får tid tillsammans med sina barn”, möjligen en försiktig omskrivning för Kristdemokraternas hjärtefråga vårdnadsbidraget. Om det är det han syftar på när han antagligen bara ut till dem som känner till – och sympatiserar med? – partiets politik.⁴⁵

Han får till en stilig antites plus asyndeton med parallellismer i ”med mindre av girighet, med mer av generositet”, och just ”generositet” är ett spännande ord som kan associeras svagt till värdekonservatism med välgörenhet i stället för välfärd. Men ensamt ger det inte mycket till bild av vad som rör sig bakom orden.

Det är intressant att jämföra Hägglunds förhållande till auditorierna med Ohlys. De har ju ett gemensamt retoriskt problem:⁴⁶ närheten till fyraprocentsspärren. Hägglunds parti låg ännu lägre i opinionsmätningen

⁴⁵ Jämför med när Peter Eriksson nämner FN i avsnitt 5.1.4. ovan.

⁴⁶ Och/eller en omständighet, jämför med Lars Ohly i avsnitt 5.2.5. ovan.

– 5,2 procent⁴⁷ – men han verkar inte koncentrera sig på kärnväljarna. Slutanförandet är mycket allmänt hållet, och det är svårt att se något rimligt auditorium över huvud taget. Ändå satsar han helt på att övertala lyssnarna i stället för att övertyga dem. Metoden är många sympatiska ord, men inte mycket till argumentation.

Men Göran Hägglunds laddade ord är antagligen alldeles för allmänna för att lyssnaren ska följa honom till slutsatsen i sista meningen. Mönstret går igen från hans tidigare uttalande: alla kan acceptera strävan efter ett mänskligare Sverige, men få ser det nog som ett hållbart argument för att gå med i Kristdemokraterna.

Talet är närmast demonstrativt och hyllar Göran Hägglunds vision av ett ”mänskligare Sverige”. Ett intressant exempel på hur även den genren kan användas för att argumentera för en tes.

5.2.7. Maud Olofsson

Centerpartiet tror på framtiden, och Sverige ska vara ett föregångsland. Vi behöver fler nya jobb, inte minst för våra ungdomars skull. Och nya jobb skapas framför allt i företag. Sverige har världens mest ambitiösa klimat- och energipolitik, och den ger förnybar energi och gröna jobb. Vi vill jaga utsläppen, inte bilisterna. Sverige ska vara bäst på jämställdhet. Kvinnor ska kunna göra karriär och välja bland många arbetsgivare, och Rut-avdraget ska vara kvar. Så rösta på Centerpartiet och alliansen den nittonde september.

Maud Olofsson går ut stenhårt i sitt slutanförande. Att första meningen består av två satser med ”och” emellan antyder ett samband mellan de två påståendena; menar hon rentav att det andra följer av det första?

Sedan visar Maud Olofsson hur man skapar samhörighetskänsla: hon säger att ”vi” behöver fler nya jobb för ”våra” ungdomars skull. Och när hon fått alla att hålla med om det tillägger hon att nya jobb skapas ”framför allt i företag”, och lämnar åt lyssnaren att avsluta det resonemanget.

Något längre ner är det dock ”vi” i Centerpartiet som vill ”jaga utsläppen, inte bilisterna”, som inte bara är en snygg *sejunctio*,⁴⁸ utan också en återkommande i paroll Centerpartiets valkampanj, och här dessutom antagligen en hänvisning till diskussionen om bensin- och

47 Brors (2010).

48 Med *sejunctio* avses ”då man skiljer på ord, som tycks ha samma innebörd” (Vossius 1990:30).

kilometerskatt.⁴⁹ Samtidigt antyder förtydligandet ”utsläppen, inte bilisterna” att någon annan – det vill säga oppositionen – vill jaga just bilisterna.

Näst sista meningen är intressant på flera sätt. Detta dels för presuppositionen att kvinnor nu (eller i det samhälle oppositionen vill ha) varken kan göra karriär eller välja arbetsgivare, dels för hoppet från ganska abstrakt till mycket konkret. Sista meningens tes kommer inte direkt som någon överraskning.

Maud Olofsson talar vardagligt och jordnära i båda talen då hon varken har någon tydlig disposition, använder några iöronfallande stilfigurer eller avslöjar några stora visioner. Dessutom uttrycker hon sig väldigt konkret emellanåt (”Rut-avdraget”). Ändå blir hon inte riktigt personlig, kanske för att hon inte säger ”jag” en enda gång under sin här undersökta minut. Maud Olofsson är alltså inget bra exempel på talaren som är sig själv, då hon själv tar så liten plats i talen.

Talet är deliberativt.

49 Se Fredrik Reinfeldts slutanförande i avsnitt 5.2.4. ovan.

6. Avslutning

Denna uppsats har handlat om modern politisk retorik, närmare bestämt redogör den för en analys av fjorton korta uttalanden från en partiledardebatt i radio, där sju partiledare bidragit med två uttalanden var. De frågor som ställdes i undersökningens början var

- Hur relevant är egentligen den klassiska retoriken i en modern valrörelse?
- Använder partiledarna retoriska tekniker och vad får dessa i så fall för effekt?
- Säker teknikerna, den språkliga dräkten – formen – något också om innehållet?
- Och vem talar partiledarna egentligen till?

Undersökningen torde redan ha visat att det kan vara fruktbart att studera dagens politiska språk med hjälp av retoriken. Att analysera talen med hjälp av till exempel standarddispositionen, argumentationsanalys och etablerade stilfigurer ger onekligen resultat. Och det kanske är att säga för mycket att säga att vi *genomsådat* talarna, men med verktyg som presuppositioner och inskrivna lyssnare kan vi få partiledarna att avslöja mer om sig själva och sin politik än det som syns vid en vanlig läsning (eller som här är fallet: det som hörs vid en första lyssning).

Men att talen kan beskrivas i retoriska termer innebär naturligtvis inte att de som skrivit dem behöver ha studerat retorik eller ens försökt uttrycka sig på ett ”retoriskt” sätt. Snarare visar det att retoriken är något människor *upptäckt* och inte *uppfunnit*; att teknikerna helt enkelt är det effektiva sättet att övertyga. Och även om partiledarna inte studerat retorik i någon traditionell mening kan vi utgå från att de har stor erfarenhet av att just försöka övertyga. Parallellismer och anaforer producerar antagligen sig själva för talare som dessa.

Vad finns då att säga om de tal som ingår i materialet? När man vet att talarna kände till slutanförendet och dess längd i förväg blir det tydligt att slutanförendena i flera fall är bättre förberedda än uttalandena om utrikespolitik.

Vidare visar partiledarna på olika språkliga stilar: Maud Olofsson och Lars Ohly vill verka vardagliga och personliga, men den jag tycker gör det bäst är Mona Sahlin, ”vanliga Mona”, som får till både tilltalet och känslan samtidigt som hon får något sagt.

De tres motsatser finns i Jan Björklund och framför allt Göran Hägglund, som verkligen *håller tal*. Hägglunds högtidlighet får ses som ett högt spel – jag tror inte att alla tilltalas – men Björklunds båda uttalanden är riktigt snygga utan att bli för mycket.

Peter Eriksson lyckas väl sådär med att måla upp sin vision av framtiden och Fredrik Reinfeldt får jobba mer på sin landsfaderethos.

Partiledarna uppvisar också vitt skilda ambitioner när man ser på vem de tilltalar (hur medvetna de nu är om vilka lyssnare som kan läsas in i deras uttalanden): Ohlys ideala lyssnare har redan bestämt sig för att rösta på Vänstern, och både Hägglund och Eriksson vänder sig till sina trygga medelklassväljare. Reinfeldt visar större självförtroende när han erbjuder väljarna mer av det de fått under mandatperioden. Olofsson talar om snarare än till kvinnorna i sitt slutanförande. Sahlin vill stå både på de svagas sida och i den socialdemokratiska traditionen.

Argumentationen är intressant inom politiken: talarna måste försöka övertyga oss om både de sakliga och de känslomässiga skälen för sin politik (och alltså framställa sina idéer som *nyttiga, nödvändiga* och *hedervärda*). Vid flera tillfällen visar partiledarna hur logos och pathos kan fås att samverka, till exempel genom att först berätta om sina sympatiska planer för att sedan villkora dem: ”då måste vi...”

Emellanåt blir också förhållandet mellan innehåll och form – mellan *inventio* och *elocutio* – tydligt: en parallellism eller en upprepad metafor kan antyda ett samband som inte sägs rakt ut mellan olika företeelser, och små ord som ”ju” eller ”vårat” kan få stor betydelse.

Det finns många sätt att gå vidare från denna undersökning. Retorik i kort format torde förbli aktuellt; inte bara i debatter och tv-uttalanden utan också på affischer och på Internet, till exempel Twitter.

Ett annat perspektiv vore att följa (någon av) partiledarna för att försöka hitta en persona som etableras under en längre tid än det enskilda tillfälle som undersökts här.

Det vore också intressant att gå vidare i studiet av förhållandet mellan innehåll och form via *doxa*. Att allt språk och allt tänkande ”äger rum” i och samtidigt påverkar *doxa* torde leda till att varje ord är ett stilistiskt spår – att ingen tanke kan skiljas från de ord den uttrycks med. Det är ett antagande som kan få väldigt spännande konsekvenser, och som förtjänar en djupare studie än vad som rymts här.

Källor

Litteratur

- Ad Herennium: de ratione dicendi ad C. Herennium*. 3 omarb. Utg. 2009 [ca 82 f.Kr.] Åstorp: Retorikförlaget.
- Bitzer, Lloyd F. 1968. *The rhetorical situation* I: Lucaites, John Louis, Celeste Michelle Condit & Sally Caudill (red.), 1999. *Contemporary rhetorical theory: a reader*. New York: Guilford Press. Sid. 217–225.
- Black, Edwin 1970. *The second persona* I: Lucaites, John Louis, Celeste Michelle Condit & Sally Caudill (red.) 1999. *Contemporary rhetorical theory: a reader*. New York: Guilford Press. Sid. 331–340.
- Cassirer, Peter 2003. *Stil, stilistik & stilanalys*. 3 [omarb.] uppl. Stockholm: Natur & kultur.
- Cassirer, Peter 1997. *Huvudlinjer i retorikens historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, Nicklas 1999. *Valretorik: om politiskt språk i partipropagandan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Johannesson, Kurt 2006. *Retorik eller konsten att övertyga*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts.
- Johansen, Anders 2002. *Talerens troverdighet: tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Karlberg, Maria & Mral, Brigitte 1998. *Heder och påverkan: att analysera modern retorik*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kjeldsen, Jens E. 2006. *Retorisk genreanalyse*. I: Klujeff, Marie Lund & Hanne Roer (red.), *Retorikkens aktualitet: grundbog i retorisk analyse*. København: Hans Reitzel. Sid. 63–90.
- Klujeff, Marie Lund 2006. *Retorisk publikum*. I: Klujeff, Marie Lund & Hanne Roer (red.), *Retorikkens aktualitet: grundbog i retorisk analyse*. København: Hans Reitzel. Sid. 91–112.
- Klujeff, Marie Lund & Roer, Hanne 2006. *Retorikkens genkomst i det 20. århundrede*. I: Klujeff, Marie Lund & Hanne Roer (red.),

- Retorikkens aktualitet: grundbog i retorisk analyse*. København: Hans Reitzel. Sid. 9–40.
- Nord, Lars 2009. Valrörelsen 2010 – den första nya, den sista gamla eller en i raden nygamla? I: Nord, Lars & Jesper Strömbäck (red.), *Väljarna, partierna och medierna: en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*. Stockholm: SNS förlag
- Norrby, Catrin 1996. *Samtalsanalys: så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Nylund, Mats 2000. *Iscensatt interaktion: strukturer och strategier i politiska mediesamtal*. Diss. Helsingfors: Helsingfors universitet
- Perelman, Chaïm 2004 [1977]. *Retorikens imperium: retorik och argumentation*. Eslöv: Brutus Östlings bokförl. Symposion.
- Quintilianus 2002 [ca 96]. *Den fulländade talaren*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Rosengren, Mats 2002. *Doxologi: en essä om kunskap*. Åstorp: Rhetor.
- Rydstedt, Rudolf 1993. *Retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Sigrell, Anders 2007. *Att övertyga mellan raderna: en retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation*. 3 utgåvan, 1 eboksutgåva. Åstorp: Rhetor
- Strömbäck, Jesper 2009. *Makt, medier och samhälle: en introduktion till politisk kommunikation*. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag.
- Svensson, Christian 2001. *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Vigsø, Orla 2004. *Valretorik i text och bild: en studie i 2002 års svenska valaffischer*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Vossius, Gerardus Joannis 1990 [1652]. *Elementa rhetorica eller retorikens grunder*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen.
- Weiner, Gudrun 2006. *Att strida med ord: en kritisk retorikanalys av politiska talkshows i tysk tv*. Diss. Örebro: Örebro universitet.
- Örnebring, Henrik 2001. *TV-parlamentet: debattprogram i svensk TV 1956–1996*. Diss. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Internet

- Brors, Henrik 2010. *Majoritet av väljarna ger alliansen sitt stöd*. Hämtat från <<http://www.dn.se/nyheter/valet2010/majoritet-av-valjarna-ger-alliansen-sitt-stod-1.1168122>>. Publicerat den 10 september 2010. Hämtat den 19 december 2010.

- Buskas, Eva, Jens Kärrman & Elisabeth Marmorstein 2010. "Som pest eller kolera". Hämtat från <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/valet2010/article7758906.ab>>. Publicerat den 10 september 2010. Hämtat den 19 december 2010.
- Dagens Nyheter/Synovate* 2010. Hämtat från <http://www.dn.se/polopoly_fs/1.989808.1257551548dnsynowetterstrand.swf>. Publicerat den 20 mars 2010. Hämtat den 19 december 2010.
- Svensk Opinion* 2010. Hämtat från <<http://www.svenskopinion.nu/Images/block101203.gif>>. Publicerat den 2 december 2010. Hämtat den 19 december 2010.
- Sveriges Radio 2010. *Valpodden*. Hämtat från <<http://sverigesradio.se/topsy/ljudfil/2605540.mp3>> och <<http://sverigesradio.se/topsy/ljudfil/2605710.mp3>>. Publicerat den 10 september 2010. Hämtat den 19 december 2010.
- Wallgren Hemlin, Barbro 2001. Overall på! I: *Retorikmagasinet* 21 1999. Åstorp: Rhetor förlag. Sid. 20–25. Hämtat från <<http://www.retorikforlaget.se/artiklar/overall-pa>>. Publicerat den 1 december 2001. Hämtat den 19 december 2010.

Personlig kommunikation

- Sv: Uppsats om er valdebatt* Pontus Mattson <pontus.mattsson@sr.se> [e-post]. 23 november 2010.